

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Методичні рекомендації

Рекомендовано до друку вченою радою
Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти 26.01.2017 р., протокол № 1

Рецензенти:

- І.В. Удовиченко** – проректор з науково-педагогічної та методичної роботи Сумського ОІППО, кандидат педагогічних наук, доцент
- В.І. Самойленко** – заступник начальника з виховної роботи державного ліцею-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус»

Упорядник:

- Н.М. Сукачова** – методист з національно-патріотичної роботи та «Захисту Вітчизни» навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку Сумського ОІППО

Формування ціннісних орієнтацій у дітей та учнівської молоді: методичні рекомендації / Упоряд. Н.М. Сукачова. – Суми : НВВ СОІППО, 2017. – 40с.

Методичні рекомендації містять рекомендації щодо організації та проведення національно-патріотичної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах з метою формування ціннісних орієнтацій учнів у сучасних умовах розвитку України.

Методичні рекомендації створені на допомогу методистам районних (міських) відділів (управлінь) освіти, директорам, заступникам директорів з навчально-виховної роботи, педагогам-організаторам, учителям загальноосвітніх навчальних закладів для організації та проведення національно-патріотичної роботи.

ЗМІСТ

Вступ	4
Нормативно-правове, інформаційно-правове, інформаційно-методичне забезпечення процесу формування ціннісних орієнтацій у дітей та учнівської молоді.....	5
Мета та завдання національно-патріотичного виховання дітей та молоді.....	7
Громадянське-патріотичне виховання.....	10
Патріотичне виховання.....	11
Військово-патріотичне виховання.....	15
Морально-духовне виховання.....	22
Ціннісне ставлення особистості до суспільства та держави, очікувані результати.....	24
Список рекомендованих джерел.....	30
Фактографічні та методичні матеріали в мережі Інтернет для проведення уроків мужності.....	32
Документально-публіцистичні фільми та тематичні відеоролики, присвячені Революції гідності, Героям небесної сотні, бойовим діям на сході України.....	33
Основні дефініції.....	38

ВСТУП

Актуальність проблеми національно-патріотичного виховання учнів визначається низкою обставин – соціальною ситуацією, що склалася нині в Україні, перетвореннями в суспільному, політичному, економічному житті, переоцінці цінностей у свідомості людей, що зумовлюється процесом формування в Україні єдиної політичної нації. Національно-патріотичне виховання громадян спрямоване на забезпечення цілісності, соборності України, що є серцевиною української національної ідеї.

Стрижнем виховання в загальноосвітніх навчальних закладах стає національна ідея, яка відіграє роль консолідуючого фактора в становленні підростаючого покоління, формування у нього активної громадянської позиції, відповідальності за себе, народ, країну. Національна ідея визначила головну стратегію діяльності: спрямування навчально-виховного процесу на формування духовного світу особистості, утвердження загальнолюдських цінностей, розкриття потенційних можливостей та здібностей учнів.

Сучасний стан розвитку України особливо потребує високого рівня національно-патріотичної свідомості підростаючого покоління, зокрема, з огляду на потребу підготовки потенційних кандидатів для прийняття на військову службу. Без любові до Батьківщини, людина не може бути справжнім її громадянином. Саме тому зусилля вчителів повинні бути спрямовані на утвердження в учнів почуття патріотизму, формування їхньої національної гідності, готовності до виконання громадянських та конституційних обов'язків.

Ціннісні орієнтації учнів формуються в процесі виховання і навчання та визначають не тільки мотивацію індивідуальної поведінки, але й складають світогляд людини. Ціннісні орієнтації конкретної особистості формуються й функціонують на основі системи цінностей, виробленої суспільством. У нових умовах розвитку суспільства головною метою загальноосвітніх навчальних закладів стали пошуки шляхів формування та розвитку особистості на основі збереження загальнолюдських цінностей та природних можливостей учнів.

Завдяки результатам педагогічних досліджень встановлено, що, майже 40% від загального обсягу виховних впливів на особистість школяра, здійснює освітнє середовище, в якому він перебуває, що поміж інших джерел впливу на його становлення й розвиток (сім'я, однолітки, позашкільні освітні заклади та інше).

Важливо, щоб кожен навчальний заклад став для учня осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано захищати суверенну країну, незалежну, демократичну, соціально-правову.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНО- ПРАВОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

– Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, зі змінами і доповненнями, внесеними Законами України № 2222-IV від 08.12.2004, № 2952-VI від 01.02.2011, № 586-VII від 19.09.2013 (<http://zakon2.rada.gov.ua>).

Конституція – Основний Закон України.

Стаття 65. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

– Воєнна Доктрина України, затверджена Указом Президента України від 24.09.2015 № 555/2015 (<http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>).

– Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, затверджена Указом Президента України від 13.10.2015 580/2015 (<http://www.president.gov.ua/documents/5802015-19494>).

З метою виховання громадянина-патріота України, утвердження любові до Батьківщини, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань Українського народу, наслідування найкращих прикладів мужності та звитяги борців за свободу та незалежність України як з історичного минулого, так і захисників, які сьогодні відстоюють суверенітет та територіальну цілісність держави у боротьбі із зовнішньою агресією, а також визначення ефективних механізмів системної взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства у питаннях національно-патріотичного виховання, затверджена Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

– Концепція державної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013-2017 роки, схвалено рішенням колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.05.2012 1-21 (<http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2011%2812%29.proekt.php>).

Патріотичне виховання покликане дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної та правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості, що ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини. Патріотичне виховання має стимулювати розвиток суспільства, яке функціонує на засадах гуманізму, свободи, верховенства права, соціальної справедливості, гарантує умови для зростання добробуту народу.

– Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 (http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/)

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними є патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу (patria) як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

– Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 (<http://don.kievcity.gov.ua/files/2015/6/17/zahody.pdf>).

Підготовлені Заходи спрямовані на розкриття мети, положень і завдань «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді», прийнятої на засіданні Колегії Міністерства освіти і науки України 26 березня 2015 р. Концепція спирається на традиції української державності, національно-визвольної боротьби українського народу, громадянську свідомість, здатність критично і незалежно мислити, бути активним у відстоюванні своєї позиції та готовим до захисту незалежності й територіальної цілісності української держави.

– Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 (http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/).

Важливо, щоб кожен навчальний заклад став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

– Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»), затверджено наказом Міністерства освіти і науки України, від 31.03.2014 № 276. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1094-12>

Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») є системною формою позакласної роботи з військово-патріотичного та морально-етичного виховання учнівської молоді, важливим засобом формування патріотичної свідомості, спортивно-оздоровчої роботи та активізації роботи по відродженню і розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

В Україні національно-патріотичне виховання дітей та молоді належить до пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства. Зокрема, Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки визначила, що в основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею зміцнення української державності, як консолідуючого чинника розвитку суспільства, оцінила стан та окреслила пріоритети та основні напрями національно-патріотичне виховання дітей та молоді.

Національно-патріотичне виховання дітей і молоді – це комплексна системна та цілеспрямована діяльність органів влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [11].

Національна самосвідомість – це особиста ідентифікація зі своєю нацією, віра в духовні сили та майбутнє, воля до праці на користь народу, усвідомлення моральних та культурних цінностей, знання історії, звичаїв, обрядів, символіки; система вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, осмисленням відповідальності перед своєю нацією; це усвідомлення спільності власної долі з долею Батьківщини, необхідності досконалого володіння українською мовою [22].

Національні цінності визначаються специфікою національної культури, життєвого устрою й духовною спільністю кожного народу.

Національно-патріотичне виховання – справа не окремих учителів, а всього навчального закладу, усього суспільства. Для його реалізації необхідна комплексна системна, цілеспрямована робота, яка передбачає забезпечення гармонійного співвідношення різних **напрямів**:

- державний – базується на забезпеченні державою системи героїко-патріотичного та патріотичного виховання;
- соціальний – ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв і традицій українського народу;
- військовий – передбачає вивчення військової історії України, переможних битв армії, основних зразків техніки й озброєння Збройних Сил України, набуття початкових навичок користування ними, підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Вітчизни;

- психолого-педагогічний – ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, урахуванні їх у процесі підготовки юнаків до військової служби, проведенні методичної роботи з узагальнення та поширення передового досвіду героїко-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності;
- правовий – передбачає формування глибоких правових знань, прищеплення високої правової культури.

Виховання громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства, сповідує європейські цінності, готова до обов'язку із захисту Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України відбувається шляхом запровадження навчальних програм, сучасних інтерактивних методів навчання, модернізацією змісту виховання, його форм, виховних технологій.

Національно-патріотичне виховання у загальноосвітніх навчальних закладах повинно стати наскрізним, іноді навіть не прямим, а опосередкованим.

Національно-патріотичне виховання має стати продуктивно-дієвим, закликати до реальних дій, активності, а саме:

- учити захищати почуття власної гідності українців і гідності України;
- культивувати відданість, уміння визначати і досягати соціально значущих цілей;
- ознайомлювати з досягненнями наших співвітчизників та їх внеском у скарбницю світової цивілізації, зокрема у сферах освіти, науки, культури, мистецтва, спорту;
- учити особистісній репрезентації, виробленню свого життєвого й патріотичного кредо;
- формувати бізнес зорієнтоване мислення на користь України.

Для виховання вільних і впевнених в собі громадян України, надзвичайно важливо сформулювати вимоги до самодостатнього українця, який вільно розмовляє українською мовою і не тільки, визнає свою приналежність до української нації, шанує цінності й символи держави, є духовно багатоманітним, якому «є що сказати світові» й він готовий займати місце у міжнародному співтоваристві, а головне, – він може бути господарем своєї землі, яку любить і готовий захищати.

Аналізуючи сутнісні прояви національно-патріотичного виховання, слід чітко зазначити, що воно повинно бути націоцентричним, тобто спрямованим на формування любові до української нації, до власної історії, традицій, мови, віри, вітчизняної культури. Це аж ніяк не порушує права національних меншин, які проживають на території України, так як всі ми є єдиною українською політичною нацією, яка включає всіх громадян України, незалежно від їхньої етнічної приналежності. Знову ж

таки, якщо представники інших етнічних груп, які проживають на території України, поважають її історію, культуру, мову і працюють на її благо, то вони є також її патріотами. Вони можуть шанувати свою культуру, розмовляти рідною мовою, але, проживаючи на території України, повинні знати українську мову і поважати українські традиції. Тому, патріотизм – це повага до своєї країни, своєї етнічної групи (та інших етнічних груп України), що поважають і працюють на благо держави.

М. Грушевський відзначав: «Україна не тільки для українців, а для всіх, хто живе на теренах України, а живучи, любить її, а люблячи, хоче працювати для добра краю і його людяності, служити їй, а не оббирати, не експлуатувати для себе».

Отже, на сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння до сфери впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого та здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей і молоді – формування нового українця, що діє на підставі **національних та європейських цінностей**:

- поваги до національних символів (герб, гімн, прапор, Конституція, Президент); участі в громадсько-політичному житті країни;
- поваги до прав людини;
- верховенства права;
- толерантного ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних і національних мовних особливостей;
- рівності всіх перед законом;
- готовності захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Сьогодні найбільш актуальними серед виховних напрямів є патріотичне, громадянське виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу (*patria*) як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Підґрунтям національно-патріотичного виховання виступають **громадянсько-патріотичне, патріотичне, військово-патріотичне, морально-духовне виховання.**

ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Громадянсько-патріотичне виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною [24].

Громадянськість визначається як духовно-моральна цінність, світоглядно-психологічна характеристика людини, що зумовлена її державною самоідентифікацією. Це складне особистісне утворення, яке включає в себе почуття поваги і любові до рідної країни, політичну і моральну відповідальність, правову культуру, усвідомлення власної гідності, повагу і довіру до співгромадян. Громадянськість пов'язана також з формуванням розвинутої правосвідомості: законслухняності, правової культури, свідомого та відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків перед суспільством та державою [24].

Мета громадянського виховання – сформувати національно свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людину, якій притаманні особистісні якості та риси характеру, світогляд і спосіб мислення, почуття вчинки та поведінка, спрямовані на саморозвиток і розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні [24].

Система завдань громадянського виховання:

- визнання та забезпечення в реальному житті прав людини, як гуманістичної цінності та єдиної норми всіх людей без будь-яких дискримінацій, на чому побудоване відкрите, демократичне, громадянське суспільство;
- усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, прав людини та її громадянської відповідальності;
- формування національної свідомості, належності до рідної землі, народу; визнання духовної єдності поколінь і спільності культурної спадщини;
- формування соціальної активності та професійної компетентності на підставі соціальних умінь; готовність до участі у процесах державотворення, здатність до спільного життя та співпраці у громадянському суспільстві, готовність взяти на себе відповідальність [24].

Розвинена правосвідомість виявляється в усвідомленні особистістю своїх прав, свобод, обов'язків, свідомому ставленні до законів та державної влади. Лише політична грамотність, політична свідомість і мислення, політична культура загалом стимулюють громадянську активність, роблять кожного громадянина не пасивним спостерігачем подій, які відбуваються в країні і світі, але й їх активним учасником

Політична культура – це політична компетентність (наявність знань про типи держав, політичні організації та інституції, принципи, процедури й регламенти суспільної взаємодії, виборчу систему) та

лояльне й, водночас, вимогливе ставлення громадян до держави, її установ, органів влади, здатність брати активну участь в ухваленні політичних рішень [25].

Для громадянського виховання учнів важливим є засвоєння ними статей Конституції, які містять ідейно – політичні засади українського державотворення. До понять, категорій, положень Конституції, що є основою громадянського виховання учнівської молоді, тісно прилягають такі поняття, як державотворення, суверенітет, незалежність, самовизначення, громадянське суспільство, гідність, честь, громадянська злагода. Сутність їх повинен не лише глибоко засвоїти кожен учень, а й правильно інтерпретувати, відповідно до реальних процесів українського державотворення в сучасних умовах. Важливою ознакою громадянсько-патріотичного виховання є законслухняність, виконання Конституційних норм, дотримання чинних законів, знання не лише своїх прав, а й обов'язків.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Патріотичне, як і громадянське виховання, серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальні, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості підростаючого покоління.

Сучасному патріотичному вихованню повинна бути в певній мірі властива випереджальна роль у демократичному процесі. Воно мусить стати засобом відродження національної культури, стимулом пробудження таких моральних якостей, як совість, людяність, почуття владної гідності, засобом самоорганізації, особистісної відповідальності. Головною тенденцією патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до свого народу, Батьківщини, держави, нації, усебічного захисту її інтересів.

Патріотичне виховання – складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина патріота України, гуманіста та демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань, українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних засад розвитку українського суспільства та держави [11].

Патріотизм на цей час є нагальною потребою держави, якій необхідно, щоб, перш за все, учні загальноосвітніх навчальних закладів стали національно свідомими громадянами – патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в євроінтегрованому світі, й особистості, яка своєю усвідомленою любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємності з метою створення умов для вільного саморозвитку і

збереження індивідуальності; і суспільства, яке зацікавлене в тому, щоб саморозвиток особистості, становлення її патріотичної свідомості здійснювалися на духовно-моральній основі.

Саме патріотизм, громадянськість повинні об'єднувати українців, зберегти те, що протягом століть було метою українців – незалежну державу.

Національно і громадянсько незріла людина, морально примітивна не може бути патріотом.

Увесь цивілізований світ дбає про рівень патріотизму свого народу.

Патріотизм – потужний мобілізаційний ресурс, який здатний об'єднувати народ, активізувати, забезпечити консолідацію сил, а потім цей об'єднаний потенціал спрямувати на соціально значущу діяльність [19].

Патріотизм – гарант захисту держави, країни [19].

Патріотизм – стрижень готовності до конкурентної боротьби на міжнародному ринку [19].

Патріотизм дозволяє зберігати самобутність нації, сприяє усвідомленню власної ідентичності.

Мета патріотичного виховання конкретизується системою виховних завдань:

- утвердження у свідомості й почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби як виду державної служби, а, звідси, культивування ставлення до солдата як до державного службовця;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та учнівською молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі у процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства; спілкуватися із соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватися законів і захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування етнічної та національної самосвідомості, любові до рідної землі, держави, родини, народу, визнання духовної єдності населення всіх регіонів України, спільності його культурної спадщини та майбутнього;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства, культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовної культури, оволодіння та вживання української мови як духовного коду нації;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії аморальності, правопорушенням, шовінізму, фашизму;
- визнання й забезпечення в реальному житті прав дитини як найвищої цінності держави й суспільства [11].

Патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні принципи виховання, такі, як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, урахування вікових та індивідуальних особливостей. Водночас **патріотичне виховання** має власні **принципи**, що відображають його специфіку. Серед них:

- **принцип національної спрямованості**, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну, здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- **принцип самоактивності та саморегуляції** забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності та самокритичності, прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях і вчинках;

- **принцип полікультурності** передбачає інтегрованість української культури в європейський і світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне та відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культуру загальнолюдської;

- **принцип соціальної відповідності** потребує узгодження змісту та методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовано виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді до захисту Вітчизни й ефективного розв'язання життєвих проблем;

- **принцип історичної та соціальної пам'яті** спрямовано на збереження духовно-моральної та культурно-історичної спадщини українців. Що відтворює її у реконструйованих та осучаснених формах і методах діяльності;

– **принцип міжпоколінної наступності**, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні [11].

Патріотизм (від латинського patria – країна, вітчизна, батьківщина) – це любов до Батьківщини, свого народу, турбота про його благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити, і захищати її, розділити свою долю з її долею [12].

З метою патріотичного виховання учнів, учителі мають ґрунтовно опрацювати терміни «патріотизм», «нація», їх усвідомлення учнями. Необхідно акцентувати увагу учнів на тому, що патріотизм в нинішній час проявляється не лише в безпосередній боротьбі на Сході із зовнішнім ворогом; не тільки в надзвичайних ситуаціях, але є звичайним станом повсякденного життя людини.

Патріот – той, хто своє право вимірює обов'язком [12]. Визначальною рисою українського патріотизму повинна бути його дієвість. Саме вона спроможна перетворити почуття в конкретні справи і вчинки на користь Батьківщині.

У початкових класах учні усвідомлюють такі поняття як «Батьківщина», «подвиг», «патріот», учаться шанувати землю батьків, вивчають свій родовід. Учителям доцільно виховувати у дітей цього віку любов до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій.

У підлітковому віці виховується духовно осмислений, рефлексивний патріотизм, який поєднує любов до свого народу, нації, Батьківщини з почуттям поваги до інших народів, своїх і чужих прав та свобод.

У старшому шкільному віці пріоритетними рисами ціннісного ставлення до Батьківщини є відповідальність і дієвість. Старшокласники не лише ідентифікують себе з українською нацією, але прагнуть жити в Україні, пов'язати з нею свою долю, служити Вітчизні на шляху її становлення як суверенної і незалежної, демократичної, правової і соціальної держави. Учителю доцільно вчити учнів цього віку поважати Конституцію України, виконувати норми законів; бережно ставитися до етнотичної культури народу України; володіти рідною та державною мовою; визнавати пріоритети прав людини, поважати свободу, демократію, справедливість.

Національно-патріотичне виховання – це також праця над собою. Разом з тим, у цьому процесі важливо не забувати, що змінювати власні ідеали і цінності складно, від цього хочеться відгородитися. Оскільки це – очікуване явище, сприймати його треба спокійно, без розпачу. Завдання вчителів – допомогти учням відчутти прихильність та усвідомити любов до України як найвищу цінність.

Осердям сучасного національно-патріотичного виховання має стати вироблення переконаності в учнів, що сила українців в їхній єдності. І ця єдність не лише в схожості уподобань, звичаїв, традицій, а в

єдності нашої позиції, що в нас є право бути суверенною державою, незалежною у здійсненні внутрішньої і зовнішньої політики.

На сучасному етапі українці вчать об'єднуватися навколо української мови, народних традицій, української самобутності, без заперечень сприймати такі правила: закон для всіх, відсутність корупції, чесний суд, виконання кожного своїх обов'язків, свобода слова, активна участь у житті суспільства, професійна відповідальність, бережливе ставлення до природи. А також здобувати досвід роботи у команді, розуміти роль соціального партнерства, усвідомлювати силу громади і вчитися активізувати її.

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Національно-патріотичне виховання є важливим безпековим чинником. Воно є частиною політики національної безпеки держави. Складовою патріотичного виховання, а в часи воєнної загрози – пріоритетною – є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування готовності молоді до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу в Збройних силах України як особливому виді державної служби.

Зміст виховання визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні безпеки України від зовнішньої загрози.

Військово-патріотичне виховання включає: увічнення пам'яті воїнів, загиблих захищаючи Вітчизну, розуміння кожним громадянином своєї ролі і місця в служінні Вітчизни, високою особистою відповідальністю за виконання вимог військової служби, переконаність в необхідності формування потрібних якостей і навиків для виконання військового обов'язку в рядах Збройних сил України.

Робота з військово-патріотичного виховання учнівської молоді має проводитись комплексно, в єдності всіх його складових спільними зусиллями органів державного управління, а також освітніх закладів, сім'ї, громадських організацій та об'єднань. Системна організація військово-патріотичного виховання молоді має бути спрямована на підготовку її до опанування військових професій, формування психологічної та фізичної готовності до служби в Збройних силах, задоволення потреби молодого покоління в постійному вдосконаленні своєї підготовки до захисту Вітчизни. Військово-патріотичне виховання повинно сприяти обороноздатності України, здатній захистити її інтереси, яка разом з міжнародною спільнотою братиме участь у миротворчих і гуманістичних операціях, протистоятиме міжнародному тероризму, запобігатиме військовим конфліктам, що загрожують людству, створюватиме стабільність зовнішньополітичного становища у світі. Щоб виконати цю високу місію, військово-патріотичне виховання повинно будуватись на духовно-моральних цінностях нашого суспільства,

охоплювати військово-історичну підготовку: прикладну фізичну підготовку; підготовку з основ військової служби; підготовку з основ безпеки життєдіяльності.

Військово-патріотичне виховання учнів діалектично поєднує в собі низку окремих напрямів: військового, морального, правового. Проте, головним результатом виховних зусиль має стати готовність учня до військово-патріотичної діяльності, як внутрішнього системного утворення, що передбачає п'ять основних компонентів: освітній, фізичний, психологічний, соціальний і духовний.

Освітня готовність – це, передусім, обсяг знань героїчного минулого українського народу, історії його Збройних Сил [10].

Фізична готовність передбачає певний рівень розвитку в юнаків фізичної сили, витривалості, спритності, швидкості в рухах [10].

Психологічна готовність включає в себе позитивну мотивацію участі учнів у військово-патріотичних заходах, передбачає певний рівень сформованості таких якостей, як емоційна стійкість, розсудливість, сміливість, рішучість, мужність [10].

Соціальна готовність передбачає вірність бойовим та національно-історичним традиціям, військовому обов'язку, присязі та військовому статуту, високу дисциплінованість [10].

Духовна готовність проявляється в пошуках підростаючого покоління життєвого смислу і цінностей [10].

Військово-патріотичне виховання здійснюється, насамперед, у процесі навчання, де в учнів закладається фундамент глибоких знань, формується світогляд, національна самосвідомість. У патріотичному вихованні особливе значення набуває особистісно зорієнтований підхід, коли в центрі освітньо-виховного процесу стоять інтереси учнів, їх потреби та можливості, права окремого учня, його суверенітет. Лише через таку ієрархію ціннісних підходів, як: людина (особистість) – народ (культура, історія, освіта) – держава (суспільство) можна реалізувати перспективну й демократичну модель виховання громадянина-патріота.

Важко переоцінити значення предметів гуманітарного циклу в морально-політичній та психологічній підготовці майбутніх захисників Батьківщини.

Уроки історії України озброюють учнів знаннями законів суспільного розвитку, сприяють формуванню важливого розуміння того, що упродовж історії людства, українці, як і інші народи, безпосередньо брали участь у виробленні системи загальнолюдських цінностей, виборювали свою незалежність. Події, які пережив народ України упродовж 2013-2016 років, ще раз засвідчили, що проголошена у 1991 році державна незалежність потребує постійного захисту, глибокого розуміння та оцінки того, що відбувається навколо нас. На уроках історії учні вивчають основні відомості про війну, героїчні бойові подвиги збройних сил, трудові традиції українського народу. Таке розуміння

історичного процесу гартуватиме гордість за свій народ, а, отже, формуватиме патріотичну особистість.

На уроках літератури формуються моральні ідеали учнів на чеснотах героїв художніх творів, установлюється живий зв'язок далекого минулого із сучасністю, виховується почуття гордості за свою Батьківщину, свій народ, збагачується духовний світогляд школярів, формується усвідомлення особистістю себе як частини українського народу з власною національною гідністю.

На уроках математики, фізики, хімії, біології учні отримують основи знань, без яких неможливо оволодіти сучасною військовою технікою і зброєю, засобами захисту від зброї масового ураження. У процесі вивчення цих предметів учні ознайомлюються із впливом науково-технічного процесу на розвиток військової техніки, розв'язують задачі, у змісті яких відображена військова тематика.

Значна кількість вчителів на уроках трудового навчання планують такі вироби для виготовлення, які можуть бути передані воїнам, які обороняють Україну на сході. Зокрема, це: різноманітні за конструкцією та різні за складністю виготовлення «пічки», «якорі» для пошуку розтяжок, маскувальні сітки, сумки для аптечок, рукавиці, сувеніри з патріотичною символікою. Виготовлення саме таких виробів якнайкраще сприяє вихованню в учнів національно-патріотичних почуттів.

Важливу роль у фізичній підготовці юнаків до військової служби відіграють уроки фізичної культури. На заняттях із фізичної культури формуються якості, необхідні солдатам: сила, витривалість, чітка координація, точність рухів, висока працездатність. Фізична підготовка сприяє підвищенню фізичної загартованості учнів, необхідної для можливості оволодіння військовою спеціальністю. Така вимога зумовлена суттєвою специфікою військової служби – граничною напруженістю всіх систем організму молодої людини, максимальним проявом психофізіологічних і фізичних якостей та здібностей, суворою регламентацією життєдіяльності військовослужбовця,

На уроках предмета «Захист Вітчизни» в свідомості учнів утверджується об'єктивна оцінка ролі українського війська в українській історії, спадкоємності розвитку Збройних Сил України у відстоюванні ідеалів свободи та державності України, її громадян – від княжої доби, Гетьманського козацького війська, військ Української Народної Республіки, Січових Стрільців, Української Повстанської Армії, відродження, розвиток українського козацтва як важливої громадської сили до сучасного періоду. Під час занять із предмета «Захист Вітчизни» учні ознайомлюються із специфікою військової праці, готуються до виконання обов'язків солдата, дізнаються про особливості служби у Збройних силах України, набувають початкових знань, умінь та навичок із загальновійськових дисциплін та якостей, необхідних майбутньому воїнові, формують почуття патріотичної свідомості та національної гідності. Для закріплення практичних умінь і навичок обов'язковим є

проведення навчально-польових зборів на території військових частин, де учні мають можливість ознайомитись з повсякденною діяльністю військовослужбовців, бойовою технікою та спорядженням.

Рекомендуємо вчителям предмета «Захист Вітчизни» практичні заняття з розділу «Вогнева підготовка» під час військово-польових зборів спрямувати на формування психологічної та фізичної готовності молоді до виконання конституційного обов'язку щодо захисту територіальної цілісності держави, оволодіння учнями прийомам та правилам стрільби зі стрілецької зброї; удосконалення та закріплення знань учнів з будови автомата; формування знань та практичних навичок у застосуванні зброї для ураження цілей різними способами під час вивчення прийомів і правил стрільби учням. Головну увагу необхідно приділити під час тренування – в одноманітності прицілювання, вирішенні завдань на визначення прицілу і точки прицілювання, звертати на навчання учнів виявленню цілей та визначення дальності до них, коректування стрільби, задоволенню інтересів підростаючого покоління у постійному вдосконаленні своєї підготовки до оволодіння військовими професіями. Програма предмета «Захист Вітчизни» передбачає можливість, у процесі вивчення кожної теми, формувати в учнів позитивне ставлення до військової служби та бажання служити у Збройних Силах України.

Для формування готовності учнів до військової служби та мотивації служити у Збройних Силах України, зокрема за контрактом, доцільно організовувати зустрічі з працівниками військових комісаріатів, відставними військовими, солдатами строкової служби. При проведенні інформаційної роботи щодо престижності військової служби у Збройних Силах України за контрактом, необхідно брати до уваги бажання учнів випробувати себе, розвинути свої фізичні якості, реалізувати бажання бути незалежними та самостійними, побачити світ (військова служба у складі національних миротворчих континентів). Окрім того, необхідно враховувати схильність молоді до пригод, пізнання нового, отримання ними знань (навичок) не притаманних цивільному життю. Необхідно звертати увагу на можливість навчання без відриву від військової служби у військових і інших вищих навчальних закладах та набути військову спеціальність, яка може знадобитись у цивільному житті.

Важливу роль у військово-патріотичному вихованні дітей та учнівської молоді відіграє вчитель, його особистий приклад, погляди та практичні дії, що мають бути взірцем для наслідування. Компетентність учителя з військово-патріотичного виховання включає в себе: знання державних документів даного напрямку з коментуванням основних положень, постановкою проблемних питань, пов'язаних з вихованням патріотизму і формуванням готовності юнаків допризовного віку до служби в Збройних силах, знанні законодавчих положень про військову службу та військовий обов'язок, інші конституційні обов'язки, про юридичну відповідальність за їх невиконання. Якість навчально-виховного процесу напряму залежить від рівня підготовленості вчителів

до кожного заходу; використання різноманітних методів і форм; знання та вмілого врахування вікових і психологічних особливостей учнів; відвертості, емоційності, оптимізму та активної патріотичної позиції вчителя.

Ефективність виховання патріотизму значною мірою залежить від реалізації діяльнісного підходу. Особистість громадянина-патріота формується інтенсивніше, якщо він любить Батьківщину не тільки на словах, а й на ділі, бере участь у діяльності, в якій апробуються на практиці громадянські цінності, якщо ця діяльність проходить через його почуття, відповідає його потребам та інтересам.

Пропонуємо надавати перевагу активним формам роботи, що передбачають самостійну або спільну роботу, набуття учнями соціального досвіду, сприяють формуванню національної свідомості, критичного мислення, ініціативності, творчого підходу до справи, відповідальності за свої справи, волонтерській діяльності, пошуковій, дослідницькій та проектній діяльності, флеш-мобам, акціям.

Звертаємо увагу, що однією з продуктивних форм роботи з учнями є участь у Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»), яка сприяє фізичному, морально-психологічному, інтелектуальному, ідейно-світоглядному та духовному вихованню і самовихованню на основі українських національних традицій.

Нагадуємо, що учитель навчального предмету «Захист Вітчизни» організовує стройову підготовку, проводить заняття з вогневої підготовки (обладнання тирів та стрільби із різних видів зброї), організовує співпрацю з військовими частинами, підрозділами МВС, морського флоту, прикордонних військ тощо, проводить практичні заняття на їх базі; організовує та проводить польове таборування, навчає практичним навичкам застосування засобів індивідуального захисту, способів виживання у несприятливих умовах, роботи з топографічними матеріалами, знайомить вихованців з поняттям тактики ведення змагань, слідкує за наявністю в навчальному закладі необхідного спорядження та інвентарю, його поповненням та зберіганням; організовує змагання, бере участь у підготовці та проведенні фіналу гри «Джура» у навчальному закладі.

Актуальними є Уроки мужності (лист МОН України від 13.08.2014 № 1/9-412), які стануть фундаментом формування у дітей та молоді сучасної національної ідентичності на кращих прикладах мужності і звитяги, виявлених нинішніми захисниками Батьківщини, на героїці сучасної боротьби за незалежність і цілісність держави.

Реалії сьогодення визначили пріоритетні напрями роботи з військово-патріотичного виховання дітей і молоді:

– зустрічі з ветеранами війн та миротворчих операцій, діючими військовослужбовцями, учасниками бойових дій на Сході України та волонтерами;

- відвідування військовослужбовців, які отримали поранення та проходять реабілітацію у медичних закладах, надання психологічної та моральної підтримки воїнів Збройних Сил України, Національної гвардії та інших військових формувань;
- участь школярів у написання листів, у рамках Всеукраїнської акції «Лист пораненому», «Хвиля доброти»;
- встановлення у навчальних закладах меморіальних дощок (знаків) на вшанування пам'яті загиблих воїнів-героїв;
- участь у волонтерських акціях, благодійних ярмарках, що започатковані за ініціативи громадських організацій та навчальних закладів;
- розміщення інформації на стендах змінного характеру інформацію про тих випускників школи, які проходять військову службу, беруть участь в АТО;
- листування з випускниками загальноосвітніх навчальних закладів, які проходять строкову службу у Збройних Силах України у межах акції «Служить в армії солдат»;
- екскурсії до військоматів, військових частин та вищих військових навчальних закладів;
- відвідування музеїв бойової слави;
- шефські концерти у військових частинах, що дислокуються у межах розташування загальноосвітнього навчального закладу;
- проведення місячників оборонно-масової та спортивної роботи, військово-спортивних ігор.

Доцільно добирати та поєднувати різноманітні методи і форми патріотичної роботи, уникати формалізму й одноманітності, насичувати їх патріотичними емоціями та переживаннями, активно використовувати приклади мужності й звитяги захисників України як з історичного минулого, так і сучасних воїнів героїв, які боронять нашу державу від російської агресії.

Рекомендуємо відновити діяльність пошукових загонів, з метою вивчення бойового шляху військових частин, що розміщені на території населеного пункту, військовослужбовців, що є випускниками або працівниками навчального закладу. У рамках роботи військово-патріотичних клубів, волонтерських загонів, музеїв, навчальним закладам у партнерстві з громадськими організаціями ветеранів, – активізувати пошукову діяльність щодо встановлення імен тих, хто воював у роки II світової війни, загиблих на Майдані та боях на Сході України.

Актуальним у контексті зазначеного залишається залучення учнів до діалогу зі старшим поколінням, яке залишило свій слід в історії України. Особлива роль в організації цього спілкування належить музеям при загальноосвітніх навчальних закладах. Музей при загальноосвітньому навчальному закладі має бути інтегрованим у навчально-виховний процес: через свої колекції та форми діяльності він

пов'язаний з викладанням певних навчальних дисциплін і з додатковою освітою учнів. Пропонуємо в музеях при навчальних закладах створити постійно діючі стенди, що відображають події збройної боротьби Українського народу за територіальну цілісність нашої країни, участь випускників навчальних закладів, односельців в антитерористичній операції.

Рекомендуємо привести діяльність шкільних музеїв, відповідно до методичних рекомендацій щодо засад діяльності музеїв історичного профілю дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладів (лист МОН України від 22.05.2015 № 1/9-255).

У зміцненні патріотичних почуттів велику роль відіграє героїко-патріотичне виховання, покликане формувати бойовий, морально-психологічний дух, спонукати до фізичного вдосконалення громадянина-патріота, виробляти глибоке розуміння громадського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Батьківщини, оволодівати військовими і військово-технічними знаннями, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії народу, його Збройних Сил.

Звертаємо увагу, що з метою відновлення, збереження і популяризації у суспільстві здобутків українського народу у боротьбі за свободу і незалежність; виховання у зростаючого покоління патріотизму, формування національної ідентичності, вшанування подвигу та героїзму захисників української державності, Указом Президента України від 14 жовтня 2014 року № 806 встановлено День захисника України, що відзначається щорічно 14 жовтня.

Рекомендуємо при відзначенні національних свят і пам'ятних дат, зокрема Дня захисника України, Дня Гідності і Свободи, Дня Збройних Сил України, Дня Соборності України проводити військово-спортивні змагання, фестивалі, конкурси патріотичної пісні прози та поезії, творів образотворчого мистецтва, відвідувати музеї бойової слави, вшановувати сучасних героїв-захисників України та пам'ять загиблих за свободу, єдність і незалежність Українського народу.

Інформуємо, що Національний інститут українознавства в 2014 році створив у структурі інституту «Центр українських військових традицій та патріотичного виховання». Результатом науково-дослідної роботи інституту з вивчення українського досвіду збройної боротьби за незалежність є видані: дослідження «Чортківська офензива» у двох частинах, де прикладом для молоді служить вміння військових боротися до останнього в скрутних умовах, зразок мужності та героїзму, проведені паралелі з сучасними подіями на сході України, показана роль артилерії, ініціативи на рівні командирів окремих підрозділів, мобілізація зусиль суспільства; довідник «З'єднання і військові частини сучасних Збройних сил України в роки Другої світової війни», який допомагає виховувати майбутніх призовників і особовий склад. На часі – робота з розробки спеціального підручника з початкової військової підготовки, де за основу

пропонується взяти кращі зразки європейських напрацювань із цієї тематики.

МОРАЛЬНО-ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ

Морально-духовне виховання має базуватися на цінностях духовної культури українського народу.

Морально-духовне виховання – цілеспрямований процес організації та стимулювання різнобічної діяльності та спілкування дітей, виховний вплив школи, сім'ї, громадськості, спрямований на формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі та практичної діяльності [26].

Головним завданням предметів духовно-морального спрямування є формування особистості із загальнолюдськими цінностями на основі духовних, моральних та культурних традицій, виховання свідомої, вільної та відповідальної особистості, здатної жити і творити в сучасному демократичному суспільстві.

Мета морально-духовного виховання полягає у виробленні потреби поводити себе згідно з моральними нормами, прийнятими в суспільстві, наслідування кращого досвіду попередніх поколінь, традицій сім'ї, родини, народу з усвідомленням загальнолюдських пріоритетів; Культура міжетнічних відносин передбачає поважання дітьми та учнівською молоддю прав людини; сформованість інтересу до представників інших народів; толерантне ставлення до їхніх цінностей, традицій, мови, вірувань; вміння гармонізувати свої інтереси з етнічними та релігійними групами заради громадянської злагоди.

Формування ціннісних орієнтацій школярів є важливим чинником їхнього духовного розвитку. У зв'язку з цим провідного значення у формуванні духовно-моральних цінностей набуває світогляд особистості, на основі якого формується система ціннісних орієнтацій. Фундаментальні духовні цінності людства – гуманізм, свобода, рівність, справедливість, національне примирення, збереження природи – у сучасній школі мають стати домінантою виховного процесу.

Ціннісне ставлення до людей виявляється у моральній активності особистості, прояві відповідальності, чесності, працелюбності, справедливості, гідності, милосердя, толерантності, совітливості, терпимості до іншого, доброзичливості, готовності допомогти іншим, обов'язковості, добросовісності, ввічливості, делікатності, тактовності; вмінні працювати з іншими; здатності прощати і просити пробачення [12].

Ціннісне ставлення до себе передбачає сформованість у зростаючої особистості вміння цінувати себе як носія фізичних, духовно-душевних та соціальних сил [12].

Ціннісне ставлення до свого фізичного «Я» – це вміння особистості оцінювати свою зовнішність, тілобудову, поставу, розвиток

рухових здібностей, фізичну витривалість, високу працездатність, функціональну спроможність, здатність відновлювати силу після фізичного навантаження, вольові риси, гігієнічні навички, корисні звички, стан свого здоров'я та турбуватися про безпеку власної життєдіяльності, вести здоровий спосіб життя, активно відпочивати [12].

Ціннісне ставлення до свого психічного «Я» передбачає вихованість у дітей та учнівської молоді культури пізнання власного внутрішнього світу – думок, переживань, станів, намірів, прагнень, цілей, життєвих перспектив, ідеалів, цінностей, ставлень. Важливо навчити зростаючу особистість сприймати себе такою, якою вона є, знати свої позитивні і негативні якості, сприяти формуванню у неї реалістичної «Я-концепції», готовності та здатності до самовдосконалення, конструктивної самокритичності [12].

Ціннісне ставлення до свого соціального «Я» виявляється у таких ознаках: здатності орієнтуватися та пристосовуватися до нових умов життя, конструктивно на них впливати; визначенні свого статусу в соціальній групі, налагодженні спільної праці з дорослими та однолітками; вмінні запобігати конфліктам, справедливому і шляхетному ставленні до інших людей; позиції активного суб'єкта громадянського суспільства, який може і має впливати на долю країни [12].

Формування ціннісних орієнтацій тісно пов'язані з цінностями суспільства. Гуманістична мораль, національна свідомість і самовідданість особистості зумовлюють усвідомлення найпріоритетніших цінностей життя, якими є Батьківщина, народ, культура.

Формування ціннісних орієнтацій школярів здійснюється у процесі навчально-пізнавальної діяльності як на уроках, так і в позаурочний час.

Патріотизм – це цінність. Якщо це цінність, її можна формувати, розвивати. Шлях такого розвитку – пробудження і стимулювання у дітей позитивних переживань, емоцій, пов'язаних із національно-патріотичними діями, заходами. Ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави виявляється не лише у зачаруванні красою поезії Т.Г. Шевченка чи різнобарв'ям українського національного костюма, а у національній самосвідомості, правосвідомості, політичній культурі та культурі міжетнічних відносин. Робота над формуванням патріотизму проводиться у кожному класі, однак обсяг роботи має бути різним та залежить від загальної підготовки учнів, специфіки програмного матеріалу з мови та міжпредметних її зв'язків з іншими шкільними предметами. Визначаючи пріоритетність виховання в освіті, урок розглядається не тільки як засіб набуття знань, а й як виховання ціннісних орієнтирів школярів в процесі наукового пізнання світу.

Великою мірою успішність виховання школярів залежить від особистості вчителя, який повинен володіти високими моральними якостями, ґрунтовними знаннями, педагогічними технологіями, здатністю отримувати додаткові знання. Практична реалізація змісту роботи з

формування у школярів ціннісного ставлення до суспільства й держави здійснюється через: упровадження вчителями сучасних методів виховної роботи; забезпечення єдності теми і змісту діяльності; організацію тісної взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

Ефективність патріотичного виховання в системі виховної роботи класного колективу значною мірою залежить від спрямованості виховного процесу, методів і форм його організації. З метою організації патріотичного виховання учнівської молоді рекомендуємо проводити різноманітні заходи:

- інформаційно-масові (дискусії, диспути, конференції, «філософський стіл», «відкрита кафедра», інтелектуальні аукціони, ринги, вікторини, вечори, подорожі до джерел рідної культури, історії держави і права, «жива газета», створення книг та альманахів, виховні години);
- діяльнісно-практичні (творчі групи, осередки, екскурсії, свята, театр-експромт, ігри-драматизації, огляди-конкурси, олімпіади);
- інтегративні (шкільні клуби, фестивалі, асамблеї, гуртки);
- діалогічні (бесіда, міжрольове спілкування);
- індивідуальні (доручення, творчі завдання, звіти, індивідуальна робота);
- наочні (шкільні музеї, кімнати, зали, галереї, виставки дитячої творчості, книжкові виставки, тематичні стенди).

Зусилля педагогів мають бути спрямовані на реалізацію проєктів щодо виховання учнів у дусі патріотичного обов'язку, готовності до військової служби та захисту України, повазі до чинного законодавства та засад демократичної, правової держави. Пріоритетну роль доцільно відводити активним методам, прийомам, формам (методи: проєктів, проблемних ситуацій, відкритої трибуни; асоціативні схеми та грона; кола Венна; написання есе; «мозкова атака», театралізація тощо), застосування яких ґрунтується на демократичному стилі взаємодії, сприяє формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ

Початкова школа

Виховні досягнення: сформованість основних понять про народ, націю, суспільство, державу:

- почуття поваги та гордості до рідного краю, народу, мови;
- приналежності до української нації, відчуття себе громадянином України, шанування державних символів, Конституції України;
- любові до культури свого народу, його традицій, звичаїв і обрядів;
- розуміння правил взаємодії людей у колективі, суспільстві та безконфліктність їх спілкування, толерантного ставлення до

представників інших національностей, шанобливого ставлення до їх культури, релігій, традицій.

Тематичний зміст виховної діяльності

1 клас

«Та земля мила, де мати народила», «Моя рідна Україна», «Символи моєї держави», «Знай і поважай Герб, Прапор і Гімн своєї Батьківщини», «Ми – українці», «У країні рідної мови», «Мова», «Наша мова – солов'їна».

2 клас

«Наша Вітчизна – Україна», «У нас одна Батьківщина – наша рідна Україна», «Ми – українці», «Я – син своєї землі», «Українці за кордоном», «Славетні українці», «Кожному миле його слово рідне», «Я маю право... кожна людина має право».

3 клас

«Я – маленький громадянин», «Що необхідно знати про національну політику», «Ми всі – єдина сім'я», «Чи знаєш ти свій край?», «Древня столиця України», «Легенди нашого краю», «Вулицями рідного (села)», «Година пам'яті», «Моральні цінності мого народу. Традиції поваги, турботи, співчуття й допомоги людям», «Моя мала Батьківщина», «Мій рідний край», «Рід, родина, рідня», «Моя рідна вулиця», «Пам'ятаймо героїв», «Мої права та обов'язки», «Дитяча праця і права дитини».

4 клас

«Одна-єдина на цілім світі...», «Я – громадянин України і пишаюсь цим», «Школа прав дитини», «Люби і знай свій рідний край», «Люди, які прославили мій край», «Сторінки історії мого міста (села)», «І живе калина на папері», «Всі народи України живуть в злагоді та мирі», «Шануймося, бо ми того варті».

Основна школа

5-7 класи

Виховні досягнення: усвідомлення єдності власної долі з долею Батьківщини та виховання:

- почуття патріотизму;
- почуття любові до свого рідного краю, Батьківщини, народу, українських законів, традицій та звичаїв; моральних, духовних та історико-культурних цінностей, високої мовної культури;
- шанобливого ставлення до державної символіки; правил та норм поведінки, соціально важливих для суспільства; активної життєвої позиції щодо негативних проявів у соціумі;
- толерантного ставлення до історії та культури інших народностей, які проживають в Україні та інших державах; шанування героїв України; знання і повага законів України.

8-9 класи

Сформованість потреби у збереженні та примноженні духовного й матеріального багатства українського народу; виховання:

- відповідальності як важливої риси особистості за долю Батьківщини;
- розуміння особистістю своїх прав, свобод, обов'язків;
- громадянської життєвої позиції, участь в учнівському самоврядуванні, житті школи та громади; власної віри у духовні сили народу, його майбутнє;
- усвідомлення себе патріотом і громадянином України;
- уявлення про демократичні цінності заміни повага до всіх народів в Україні;
- участь у самоврядуванні школи;
- потреби у полікультурному спілкуванні на основі взаєморозуміння та поваги.

Тематичний зміст виховної діяльності

5 клас

«Хто і коли жив в Україні», «Ми – творці власного життя», «Україна пам'ятає» (Голодомор 1932-1933 рр.), «В ім'я твого і мого життя» (сторінками історії), «Ніхто не забутий, ніщо не забуде», «Державний гімн України», «Що я знаю про Україну?», «Моя країна моїми очима», «Закони життя нашого класу», «Немає прав без обов'язків», «Конвенція ООН та Конституція України про права дітей», «Про символіку України», «Герої завжди поміж нас», «Тарасове слово», «Твоя активна життєва позиція».

6 клас

«Я – моя родина – Україна», «Україна – полікультурна держава», «Демократичні принципи та цінності», «Згадаймо всіх поіменно», «Моя земля – земля моїх предків», «Україна – наша Батьківщина», «Державна символіка», «І синє небо, і жовте колосся», «Люби і знай свій рідний край», «Традиції мого народу», «Мова рідна — слово рідне!», «Чи знаю я рідну мову?», «Хто живе поруч зі мною?», «Традиції моєї родини», «Школа – наш дім, ми господарі в ній», «Тарасовими шляхами», «Козацький КВК».

7 клас

«Любовою моя – Україно!», «Україні в світі», «Наші земляки», «Україна від козацьких часів до сьогодення», «Найвідоміші винаходи українців», «Мій рідний край», «Історія рідного краю», «Народознавчий конкурс ерудитів», «Життя та побут українців», «Українська вдача», «Мое село чи місто», «Запорізькі козаки», «Діти мають знати свої права», «Виховуємо лідерські якості», «Школа зустрічає гостей», «Випускники нашої школи», «Українська державність», «Українська топоніміка».

8 клас

«Країна, в якій я живу», «Моя Україна, демократична і вільна, я з нею по'в'язую долю свою», «Що ти знаєш про мій народ, шаную його звичаї», «Колосок пам'яті», «Вчинок, і відповідальність, наслідки», «Трагедія українського народу» (Голодомор 1932-1933 рр.), «Я – громадянин і патріот держави», «Збережемо наш скарб – рідну мову», «Джерела духовності мого краю», «Видатні люди мого краю», «Допоможемо ветеранам», «Козацькі сурми», «Українці за кордоном. Що таке діаспора?», «Україна – суверена і незалежна держава», «День Соборності України», «6 грудня – День збройних сил України», «Є пам'ять, якій не буде кінця», «Воїни – інтернаціоналісти», «Видатні вчені України, рідного краю», «Українське козацтво міфи та реалії», «Ми – єдиний народ».

9 клас

«Громадянське суспільство – гарантія дотримання прав людини», «Гуманістична мораль у громадянському суспільстві», «Колосок пам'яті», «Державні символи України», «Дебати: право на приватне життя», «Україна – європейська держава», «Видатні вчені України», «Ваш світлий Подвиг незабутній», «Культура політичної дискусії», «Твоя правова культура», «Якби я був президентом...», «Що ми можемо зробити для того, щоб шкільне життя було яскравим і незабутнім».

Старша школа

Виховні досягнення – національна самосвідомість:

- сформованість основних понять про народ, націю, суспільство, державу;
- знання Конституції України, виконання норм закону;
- ідентифікація з українською нацією, усвідомлення себе громадянином, патріотом і гуманістом, який може і має добросовісно впливати на розбудову громадянського суспільства, правової демократичної держави в Україні, захищати свої права;
- почуття патріотизму, національної свідомості, розвиненої правосвідомості, культури міжетнічних відносин;
- почуття свободи, людської і національної гідності;
- розуміння важливості української мови як основи духовної культури нації; знання історії, культури свого народу, його традицій, звичаїв і обрядів;
- готовність до захисту національних інтересів України;
- толерантне ставлення до представників інших народностей, шанобливе ставлення до їх культури, релігій, традицій.

10 клас

«Я – українець!», «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Україну!», «Формування української нації», «Походження назв «Україна», «українці», «Літопис мого родоvodu», «Загальнолюдське

і національне», «Особливості національних зразків моральності», «Патріотизм – нагальна потреба України й кожного українця», «Особливості демократії по-українськи», «Псевдопатріотизм і його прояви», «На нашій Україні – ми всі український народ», «Ми різні, але ми єдині», «Демократія як загальнолюдська цінність», «Толерантність – моральний імператив сьогодення», «Права і свободи громадян – пріоритетні цінності демократії», «Свобода та особиста недоторканість громадян», «Основи правосвідомості особистості», «Славетні постаті України», «Конституційні основи держави», «Від формування правомірної поведінки до правової культури громадянина України», «Політична культура. Якою вона повинна бути?», «Національні та етнокультурні традиції», «Мій рідний край ні з чим не порівняти!», «Історія та сучасність рідного краю», «Ми співпрацюємо з територіальною громадою міста (села)», «Соціальна компетентність молоді людини», «Презентуємо учнівське самоврядування», «Взаємодія та співпраця з громадськими дитячими об'єднаннями та молодіжними організаціями», «Насильство та як його уникнути», «Сучасне рабство. Торгівля людьми», «Захист Вітчизни – обов'язок громадянина», «Сучасні тендерні стереотипи».

11 клас

«Особисті потреби та вимоги суспільства», «Про самоактуалізацію та самовизначеність особистості», «Я і соціум», «Моє входження до соціуму», «Видатні особистості рідного краю», «Презентуємо нашу школу», «Учнівське самоврядування в школі», «Герої для нас як приклад...», «Сучасний політик – який він?», «Якби я був політиком...», «Видатні постаті України», «Україна і Європа», «Ми – громадяни України», «Без правової культури немає правової держави», «Соборність і злагода – умови процвітання України», «Вшанування пам'яті жертв Голодомору», «Торгівля людьми – грубе порушення прав громадянина», «Особиста відповідальність – пріоритетна риса громадянина», «Я і соціум: проблеми самореалізації», «Україно! Ти – моя молитва!», «Гуманістична мораль і моральність – основа етики громадянськості», «Правосвідомість громадянина», «Горде ім'я – українець!», «Що означає бути патріотом?», «Лідер XXI сторіччя: соціально психологічний портрет», «Гендерна рівність: правове забезпечення і реальність», «Моральні принципи досягнення успіху», «Про роль особистості в учнівському самоврядуванні», «Видатні випускники нашої школи», «Презентуємо себе», «Ми – різні, ми – рівні», «Культура міжетнічних відносин у полікультурному просторі», «Глобалізація: загроза або нова реальність?», «Інтеграція України в сучасному світі», «Порушення прав людини: експлуатація та торгівля».

Очікувані результати

У результаті впровадження системи національно-патріотичного виховання очікуємо:

- забезпечення у підростаючого покоління розвиненої патріотичної свідомості та відповідальності, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про спільне благо, збереження та шанування національної пам'яті;
- зацікавленість молоді щодо служби у Збройних силах України, готовність до захисту України та виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів і незалежності України з метою становлення її як правової, демократичної, соціальної держави;
- збереження стабільності в суспільстві, соціальному й економічному розвитку країни, зміцнення її обороноздатності та безпеки;
- створення ефективної виховної системи національно-патріотичного виховання.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р. № 638-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15>
2. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
3. Закон України «Про освіту» від 23.05.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/41-2009-п>.
4. Указ Президента України від 13.11.2014 № 872 «Про День Гідності та Свободи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://president.gov.ua>.
5. Указ Президента України від 13.11.2014 № 871 «Про День Соборності України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://president.gov.ua>.
6. Указ Президента України від 14.10.2014 № 806 «Про День захисника України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://president.gov.ua>.
7. Указ Президента України від 24.09.2014 № 744 «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://president.gov.ua>.
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.4.rada.gov.ua/laws/shou/344/-2013>.
9. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, затверджена Указом Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015 <http://zakon.rada.gov.ua/laws/shou/580/2015>.
10. Концепція допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, схвалена Указом Президента України від 25 жовтня 2002 року № 948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://golovbukh.ua/regulations/2337/245605/>.
11. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
12. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України від 31.10.2011. № 1243 «Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565/.
13. Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014. № 1232 «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді». [Електронний

- ресурс]. – Режим доступу: <http://golovbukh.ua/regulations/2340/2585/.../417600>.
14. Лист Міністерства освіти і науки України від 13.08.2014 № 1/9-412 «Про проведення Уроків Мужності». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/42453/.
 15. Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014-2015 навчальному році лист Міністерства освіти і науки України від 25.07.2014 № 1/9 – 376 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/42285/.
 16. Методичні рекомендації з організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у 2014-2015 навчальному році лист Міністерства освіти і науки України від 27.11.2014 № 1/9-614. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/44204/.
 17. Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2016-2017 навчальному році лист Міністерства освіти і науки України від 25.07.2016 № 2.1/10 – 1828 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.imzo.gov.ua/.
 18. Бака М.М. Фізичне і військово-патріотичне виховання молоді: навч.-метод. посібн. / М.М. Бака, В.П. Корж: – К.: Книга пам'яті України, 2004. – 460 с.
 19. Бех І.Д., Чорна К.І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. – Київ, 2014. – 29с.
 20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001, – 1440 с.
 21. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: «Либідь», 1997. – С. 347.
 22. Жаровська О.П. Національна свідомість як складова патріотичного виховання студентів педагогічних університетів / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 1. – С. 233-242.
 23. Окушко Т.К. Методика формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому громадському об'єднанні / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 2. – С. 51-60.
 24. Позняк С.І., Пометун О. І. Громадянська освіта / С. І. Позняк, О. І. Пометун: Громадянська освіта: методичний посібник для вчителя. – Київ: Етна-1, 2008. – С. 194.
 25. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. – Генеза, 1997. – 400 с.
 26. Фіцула М.М. Педагогіка : навчальний посібник / М.М. Фіцула. – К., 2005. – 560 с.

ФАКТОГРАФІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ МУЖНОСТІ

1. Анна Малігон «іще вони сплять у глибинах рожевих утроб...» (читає вірш Ніна Матвієнко) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=hZmWygFIT_E.
2. Афоризми про героїзм, хоробрість, мужність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aphorism.org.ua/subrazd.php?rid=4&sid=263>
3. Героям війни на сході України присвячується [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=DAGF4AEKsro> (пісня «Я – убитий солдат»).
4. Гордість країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gordist.org>.
5. Дмитро Лазуткін «Реквієм» (читає вірш Олександра Кольцова) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=kzuo3hC5Bk>.
6. Загиблим в Україні присвячується... «Білі лебеді у небесах...» [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://www.youtube.com/watch?v=AJo_duaEtik.
7. Зворушливі вірші про Україну, Батьківщину та її мужніх синів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ogo.ua/articles/view/2014-08-24/51742.html>.
8. Ірина Цілик «Повертайся живим» (читає вірш Джамала) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=5uEHxOyzCbE>.
9. Календар свят, подій і пам'ятних дат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dilovamova.com/index.php?page=io.
10. Крилаті вирази, вислови, цитати про долю і характер людини, про мужність і героїзм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/viraz/printout.php?id=9>.
11. Національний військово-історичний музей України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nvimu.com.ua>.
12. Небесна сотня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Небесна_сотня.
13. Соціальна реклама на підтримку армії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.youtube.com/results?search_query.
14. Список героїв України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Список_героїв_України.
15. Україніка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukraine.ck.ua/index.php?option=com_wrapperg.view=wrapper&Itemid=5
16. Українська Спілка ветеранів Афганістану і [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.usva.org.ua>.
17. Уроки мужності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua>.

18. Фотовиставки про АТО у вільному доступі: Національний військово-історичний музей України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nvimu.com.Ua/gallery/http://nvimu.com.ua/gallery/fotovistavki-pro-ato>.
19. Юрій Іздрик «Молитва» (читає вірш Остап І Ступка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=UfH6N9iNoi8>.

ДОКУМЕНТАЛЬНО-ПУБЛІЦИСТИЧНІ ФІЛЬМИ ТА ТЕМАТИЧНІ ВІДЕОРОЛИКИ, ПРИСВЯЧЕНІ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ, ГЕРОЯМ НЕБЕСНОЇ СОТНІ, БОЙОВИМ ДІЯМ НА СХОДІ УКРАЇНИ

«Революція гідності» – документально-публіцистичний фільм, у якому зображені події в Україні з 29 листопада 2013 року до 22 лютого 2014 року. Першу спробу осмислити пережите у фільмі зробили відомі українці – лідери громадської думки. «Мотив», «Мета», «Протистояння», «Самопожертва» – окремі епізоди фільму, що передають загальну хронологію мітингу Євромадану. Завершальний блок «Майбутнє» – це спроба поглянути наперед і осмислити, як нам жити далі. Серед спікерів фільму – предстоятелі УГКЦ Святослав Шевчук і УПЦ (КП) митрополит Філарет, Ніна Матвієнко, Мирон Маркевич, Оксана Забужко, Ольга Богомолець, Андрій Курков та Святослав Вакарчук.

«Спецназ. Повернутися живими» – документальний фільм, що містить ексклюзивні кадри виконання бойових завдань у зоні АТО. «Тільки смерть знімає відповідальність за невиконане завдання» – негласне бойове правило тих, хто першим йде у тил ворога. Кожне завдання для армійського загону спецпризначення – квиток в один кінець. Взяти «язика», зібрати розвідувальну інформацію, знищити ворога – виконати і повернутися всім, інакше в живих може не залишитися ніхто. Помилка одного здатна забрати життя всіх. Вісім героїв – склад діючого підрозділу – уперше відверто і докладно розкажуть про будні найсекретнішої когорти українських військ. Про бойове братерство, злагодженість, підготовку, розподіл обов'язків, забобони та завдання від планування до виконання. Конкретні операції, справжні накази і бойові виходи, реальна зброя перед лицем небезпечного ворога.

«На передовій. Військові начерки» – український документальний фільм про військові події на Сході України. У фільмі відображено хроніку військових подій і їх сьогоденний стан.

Фільм «Жіночі обличчя революції» – це розповідь про жінок революції Гідності. Вони незнайомі між собою, проте всіх їх об'єднує любов. До сина, до коханого, до своєї Батьківщини. Відверто про власну точку відліку, точку неповернення, про свою барикаду розкажуть жінки. Дружина, яка стояла на лінії вогню пліч-о-пліч зі своїм чоловіком. Дівчина, яка закохалася у простого хлопця, а втратила героя. Жінка, яка перетворилася на воїна. Мати, яка опинилася зі своїм сином по різні

боки барикад. Мати, яка виховала героя – Героя Небесної сотні... Кожна із них зазирнула в очі смерті, але знайшла в собі сили, щоб жити далі. Майдан змінив їхні життя назавжди.

Український документальний фільм «Майдан», режисера Сергія Лозниці, який розповідає про події Євромайдану. Світова прем'єра відбулася 21 травня 2014 року в рамках спеціального показу офіційної програми 67-ого Каннського кінофестивалю. У французький прокат фільм вийшов 23 травня 2014 року. Українська прем'єра відбулася 18 липня 2014 року в рамках офіційної програми 5-ого Одеського міжнародного кінофестивалю. В український прокат фільм вийшов 24 липня 2014 року. «Майдан» – це хроніка подій повстання громадянського суспільства проти режиму Януковича, яке відбулося взимку 2013-2014 рр. У фільмі розповідається про хід революції: від мирних мітингів на Майдані Незалежності до кривавих вуличних боїв між протестувальниками і міліцією.

«Ціна демократії» – фільм українського блогера і фотографа Сергія Якименка. Документальні кадри в хронологічній послідовності відтворюють події українського Євромайдану з листопада 2013 по лютий 2014 року, починаючи з мирної демонстрації студентів і закінчуючи поваленням режиму Януковича.

Фільм режисера Крістіана Зайделя «Небесна Сотня» розповідає про долі людей, які були вбиті на Майдані у Києві, а також про долі та відчуття їхніх родичів (дружин, дітей, батьків) та друзів. У стрічці згадані ключові події, що відбувались на Майдані у період з листопада 2013-го по лютий 2014-го, передана атмосфера Майдану під час протестів, моторошність терору, побиття, викрадень та убивств, жахливі дні штурму та розстрілів, оплакування жертв та свідчення людей, які вижили. Зйомки фільму відбувались у Києві та області, у Львові та області, а також у Мюнхені.

У документальній стрічці «Аеропорт. Той день» очевидці пригадують моменти захисту аеропорту, у реальність яких людині, яка не бачила справжньої війни, важко повірити. Усі 242 пекельні дні військові, добровольці, медики, волонтери пройшли пліч-о-пліч. Сьогодні події, що стали історією, пригадувати легше. Той, хто воював, найбільше бажає всім миру. Той, кому вдалося вижити у боях за аеропорт «Донецьк», понад усе бажає, щоб ця війна була останньою...

Прем'єра циклу документальних фільмів «Зима, що нас змінила» про події, що відбувались на Євромайдані під час Революції гідності на каналі «1+1» відбулася 3 квітня 2014 року до сороковин за вбитими у протистоянні на вулиці Інститутській у Києві. Цикл документальних фільмів «Зима, що нас змінила» складається з 7-ми фільмів, а саме:

перший фільм «Небесна сотня» з циклу документальних фільмів «Зима, що нас змінила». Досі невідомо, скільки людей входить до Небесної Сотні, адже це не тільки ті, кого вбили в центрі Києва в кінці лютого. З початку Євромайдану багато людей пропали без вісті чи були

замордовані у різних куточках України. Але термін Небесна Сотня з'явився саме після найзапекліших боїв на Майдані Незалежності. Фільм показує, як сталося так, що всього за три дні в центрі Києва було вбито майже 100 людей;

другий фільм «Перша смерть» з циклу документальних фільмів «Зима, що нас змінила» – це історія про тих, хто загинув за свободу і за власну державу. На цей раз в кадрі історія Сергія Нігояна – хлопця, якого вбили в центрі української столиці наприкінці січня 2014 року;

третій фільм «Коктейлі Грушевського». Після побиття студентів, коли на їхній захист вийшло чимало киян, мало хто й уявити міг, що влада знову 28 вдасться до насилля. Проте саме ігнорування людей на вулицях, спроби їх придушити хитрими та прямими способами і призвело до появи в центрі столиці коктейлів Молотова. За чутками, першим, хто кинув коктейль Молотова, був художник-архітектор. Це вкотре нагадує нам, що це була і «Культурна революція»;

четвертий фільм «Межигір'я. Батіна хата». Працюючи над фільмом про резиденцію Віктора Януковича, режисер Юлія Шашкова кілька разів відвідувала Межигір'я. Автори фільму проводять паралелі між життям у розкішному Межигір'ї та простому Єнакієво, де батьківська хата Віктора Януковича стоїть у розрусі;

п'ятий фільм «Самооборона». Що таке «Самооборона» взяли пояснити режисери Костянтин Кляцкін та Марія Пономарьова;

шостий фільм «Пожежа у Будинку профспілок». У фільмі режисера Володимира Тихого йдеться про одну з найтрагічніших подій Євромайдану – пожежу в будинку Профспілок, що сталася в ніч з 18 на 19 лютого 2014 року. Хто насправді влаштував пожежу? Унікальні кадри, зняті всередині будівлі. Версії та свідчення очевидців;

сьомий фільм «Автомайдан». Автомайдан – це винахід українських повстанців, якого найбільше боялася влада Януковича, – упевнена режисер. Саме рейди автомайданівців на Межигір'я розвіяли міф про таке поняття як недоторканість лише окремих осіб.

«Війна за свій рахунок» – короткометражний документальний фільм Леоніда Кантера та Івана Яснія про Національну гвардію України. Фільм – історія творення нової української армії. У серпні 2014 року режисер Леонід Кантер пішов добровольцем у 2-й батальйон Національної гвардії України. Його друг режисер Іван Ясній умовив взяти із собою камеру та знімати фільм, що згодом назвали «Війна за свій рахунок». Події стрічки відбуваються на передовій та в таборі підготовки Національної гвардії. Назва фільму з'явилася тоді, коли з'ясувалося, що держава не надає добровольцям, що йдуть до Національної гвардії, нічого, окрім парадної форми та автомата Калашнікова. Усе екіпірування перед виїздом на передову солдатам доводилося купувати за власний рахунок.

«Добровольці Божої чоти» – повнометражний документальний фільм Леоніда Кантера та Івана Яснія про захисників Донецького

аеропорту. Фільм – історія створення нової української армії. Ідея фільму виникла після виходу у світ у серпні минулого року першого фільму «Війна за свій рахунок». Зйомки фільму тривали кілька місяців, більше двох тижнів – у Донецькому аеропорту. Народ, що повстав, скидає кримінальний уряд і виганяє васалів Російської імперії, але колонізатор кидає проти України війська та захоплює частину території. Президент України підписує угоду про перемир'я та лінію розмежування сторін. За цією угодою, міжнародний аеропорт Донецька опинився за лінією. Але патріоти-добровольці не згодні віддавати його ворогові. 242 дні тривала героїчна оборона аеропорту, аж поки від прицільного обстрілу ворожими танками його будівля була зовсім зруйнована.

У документальному фільмі «На лінії вогню», який зняв 19-річний студент Сергій Якименко, йдеться про війну на сході, що назавжди змінила свідомість українців. Сергій Якименко присвятив свій фільм українським військовим, які захищають рідну землю. Кадри цієї стрічки відобразили війну такою, яка вона є, без прикрас. У зоні АТО все по-іншому, не так як у героїчних фільмах. Тут усе по-справжньому: бій, зброя, втрати і переживання рідних. Після вторгнення зі сходу в найскладніший і драматичний для країни період, люди зрозуміли наскільки їм дорога Україна, на захист якої встали жителі всіх регіонів країни.

Документальний цикл «Неоголошена війна. Записки документаліста» Сніжани Потапчук (оператор – Ганна Кудрявцева) про передову АТО виробництва телекомпанії Перший національний. «Записки документаліста» – документальна хроніка без жодних оцінок. До циклу увійшло вісім фільмів: «23 травня. Маріуполь», «Ніч 23 – ранок 24 травня. Блок-пост», «24 травня. Торез», «25 травня. Донецьк», «26 травня. Добропілля», «Батальйон «Азов», «Слов'янськ» та «Дні бою».

Також до циклу «Неоголошена війна» увійшов повнометражний документальний фільм «Неоголошена війна. Щоденник пам'яті».

Що про цю війну думають ті, хто перебуває на передовій? Ті, хто не має чим відповісти на атаку ворога? Ті, кому дали в руки звичайний автомат – проти сепаратистських танків і «градів»? Ті, хто не має права обговорювати навіть найбезглуздіші накази, бо так заведено у військових? «Неоголошена війна. Щоденник пам'яті» – згусток нервів, думок і емоцій. Кадри, які нелегко переглядати. Але лише так ми зможемо побачити і зрозуміти найголовніше...

Документальна стрічка «Я – війна» про те, що відчувають українські військові на передовій. Війна змінює людей. Когось ламає, когось надихає, когось загартовує. Стихія війни впливає на людину, її психіку, душу, погляди на життя. Усі ці трансформації пройшли українські військові. Молоді хлопці, які провели у окопах не один день, навчилися засинати під звуки вибухів та пострілів та попри все вміють вірити в майбутнє. Майбутнє без війни.

До дня Перемоги над нацистськими окупантами та завершенням війни у Європі, до днів Пам'яті та примирення 8-9 травня пропонуємо організувати перегляд вітчизняних художніх і документальних фільмів, що відображають український вимір Другої світової війни, наприклад: «Між Гітлером і Сталіном. Україна в II Світовій війні», 2002 рік, автор – Святослав Новицький; «Війна – український рахунок», 2002 рік, автор – Сергій Буковський; «Війна без переможців» 2003 рік, автор – Ігор Чижов; «ОУН-УПА: війна на два фронти», 2006 рік, автор – Андрій Санченко; «УПА. Третя сила». 2007 рік, автор – Сергій Братішко, Віталій Загоруйко; «УПА. Тактика боротьби», 2007 рік, автор – Сергій Братішко; «Київ. Місто, що зрадили», 2008 рік, автор Андрій Цаплієнко; «1377 спалених заживо», 2009 рік, автор Іван Кравчишин; «Чорна піхота», 2010 рік, автор Іван Кравчишин; «Рівень секретності «18», 2011 рік, автор Іларіон Павлюк; «Служба безпеки ОУН. Зачинені двері», 2011 рік, автор – Віталій Загоруйко; «Хроніка Української повстанської армії 1942-1954», 2014 рік, автор Тарас Химич.

ОСНОВНІ ДЕФІНІЦІЇ

Антитерористична операція (АТО) – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження та припинення злочинних діянь, здійснюваних із терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою [1].

Бойовий досвід – стійкі практичні знання і навички, набуті командними кадрами, штабами і військами (силами) у процесі бойових дій. Накопичується і закріплюється в бойовій обстановці. Є однією з найважливіших якостей, яка сприятиме успішному веденню бою та операції, умінню знаходити правильні рішення і виконувати складні бойові завдання [18].

Волонтерство – добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб-волонтерів, спрямована на надання допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги [2].

Героїзм – найвищий прояв самовідданості й мужності під час здійснення видатних за своїм значенням дій [20].

Герой (святий, священний, божественний, богатир, звитяжець, витязь) – людина, яка робить великі вчинки на благо суспільства. Нині героями називають видатних своїми здібностями й діяльністю людей, які проявляють відвагу й самовідданість у бою та праці, людей, які втілюють основні риси певної епохи [20].

Гідність – поняття моральної свідомості, яке виражає уявлення про цінність будь-якої людини як моральної особистості, а також категорія етики, яка визначає особливе моральне ставлення людини до себе і ставлення до неї з боку суспільства, в якому визнається цінність особистості [20].

Дефініція – стисле логічне визначення, яке містить у собі найістотніші ознаки визначуваного поняття [20].

Мужність – одна із чеснот, що відображає моральну силу в подоланні страху. Мужність часто виступає як здатність переносити страждання, включаючи фізичний біль [20].

Патріотизм – любов та відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам [20].

Подвиг – доблесна, важлива для багатьох людей дія; героїчний учинок, здійснений у скрутних умовах [20].

Політична культура – політична компетентність (наявність знань про типи держав, політичні організації та інституції, принципи, процедури й регламенти суспільної взаємодії, виборчу систему), також лояльне й водночас вимогливе ставлення громадян до держави, її установ, органів влади, здатність брати активну участь в ухваленні політичних рішень [25].

Сепаратизм – прагнення до відокремлення, відособлення [20].

Тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади, учинення інших зазіхань на життя або здоров'я ні в чому не винних людей чи погрози вчинення злочинних дій із метою досягнення злочинних цілей [1].

Терористичний акт – злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 Кримінального кодексу України [1].

Цінність – об'єкти, явище, їх властивості, а також абстрактні ідеї, що втілюють у себе абстрактні ідеали [26].

Ціннісні орієнтації – елементи внутрішньої структури особистості. Сюди відносяться: спрямованість, мета індивіда, механізм індивідуальної взаємодії. Вони є найважливішими елементами внутрішньої структури особистості, які закріплені життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його переживань [26].

Честь – поняття моральної свідомості та категорія етики, що охоплює моменти усвідомлення індивідом свого суспільного значення й визнання цього значення з боку суспільства [20].

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Методичні рекомендації

Здано в набір 01.2017
Підписано до друку 07.02.2017 р.
Формат 60x84/16
Гарнітура Arial

НВВ КЗ Сумський ОІППО
м. Суми, вул. Римського Корсакова, 5.
Тел.: 8(0542) 33-40-67